

Húsvéti népszokások Alsóságról

„Még ha el is vész a neve, fennmarad a rangja” — jelentették ki jó néhányan az itteniek közül az 50-es évek elején. Ugyanis akkor — 1951-ben — egyesült Alsóság Celledömölkkel. Az a „NaghSaagh”, „Saagh”, később Alsóság, amely már a XVIII. században mezővárosi rangban volt. A korosabbak még ma is többször emlegetik ezt.

Az idősebb ságiak ma is *pucceba teszik magukat* egy-egy ünnep, nevezetesebb nap alkalmával. Különösen alkalmasak erre a húsvéti ünnepek. Az első tavaszi nap, az itteniek szerint a *tavaszcvarás, a megújulás ünnepe* — mondta özv. Csajbók Ernőné. Akármilyen vallású legyen az illető, ilyenkor — főleg a férfiak — *kisorakoztak* a templom elé, és ott a napos oldalon elbeszélgettek. Öltözetük fekete színű, komoly és ünnepélyes volt. Ma már csak elvétve lehet látni az öregebbjén szűk, testreszabott csizmanadrágot vagy pantallót. Hasonlóan testreszabott a rövid, *kurta fekete kabát* is. És mint mondják, a múlt század végén a férfiak külön *ködmönt* is hordtak nevezetesebb alkalmakkor.

Az itt következő *húsvéthétfői szokásokat* honismereti szakköröseim gyűjtéséből állítottam össze.

Tojásbavágás. A tojást lehető fiú a földre helyezi a legkeményebb héjú, szép, piros tojást. A tojástól *csibelepésben* (lábféj hosszal) kimérik a megegyezett távolságot — általában 4—5 lábnyit — és itt egy jól látható vonalat húznak a földön. A tojásbavágó a vonalnál állva egy pénzdarabot igyekszik a tojásba vágni úgy, hogy az élével beleálljon a tojásba. A *csesztetés* (a tojás érintése, repesztése) *nem áll*, vagyis érvénytelen. A régiék rézkrajcárt vagy filléreket használtak, a maiak pedig réz kétforintost. A megegyezés szerint 5 dobása lehet mindenkinek. Ha a dobónak nem sikerül a *szikibe vágni* a rézpénzt, úgy a krajcár vagy a forint minden alkalommal a tojás tulajdonosát illeti. Viszont, ha elsőre eltalálja, akkor a szép, piros tojás ellenszolgáltatás nélkül a dobóé lesz. A nagyobbacska fiúk a megnyert tojást, kiszemelt leány pajtásuknak adják, lehetőleg úgy, hogy a többiek ne lássák.

Mondóka tojásevészkor. A gyerekek a húsvéti tojást *megköpesztik*, majd nekilátnak az elfogyasztásának. Először a fehérjét eszik meg, azután következik a tojás legjava, a *szíke*. A fiúk virtusból egy harapással bekapják az egész tojássárgáját, és próbálják lenyelni. Hogy meg ne fulladjon, a többiek a hátát veregetik, s közben kórusban mondják: *Eszi a szikját, üssük a hátát!*

Tojásdobálás. Rendszerint réten vagy szalmakuzal mellett leányok játsszák szalmán. A fiúk legfeljebb, mint nézők figyelik, hogy melyik leány milyen ügyes. A két játékos szemben áll egymással, megegyezés szerinti távolságban. A két dobónak számolásra — háromra — el kell dobni a tojást, de úgy, hogy a másik — helyéről legfeljebb egyet lépve — elkaphassa. Közben arra is ügyelni kell, hogy a két repülő tojás a levegőben össze ne koccanjon. Ha valamelyik nem tudja elkapni a másik tojását, vámot fizet. A vám a tojás szépségétől függően — lehet cukorka, vagy egy másik piros tojás. Öt fordulóig játsszák. Az ügyesebb leánykák hímes tojással is játsszák ezt a *dobáfast*. Így a szép tojások gazdát cserélnek.

Fészekkeresés. A játékok udvaron, kertben, réten vagy tisztáson — de kijelölt és meghatározott területen — fészekbe rejtik a húsvéti tojásukat. A fészket gazból, fűből készítik, úgyelve a környezetre és a terepadta lehetőségekre, hogy minél nehezebb legyen a megtalálás. A kijelölt kereső befogja mindkét szemét. Fának vagy falnak fordulva *huny*, közben hangosan számol százig. Ez alatt az idő alatt mindenki elhelyezi

a tojását az elrejtett fészekbe. Majd a *rejtegetők* hangos számolásba kezdenek, a hunyóhoz (kumó) hasonlóan szágig. A kumó ezalatt keresi a fészket. Ha a számlálás végéig nem találja meg a fészket és benne a tojásokat, *bánatként* egy piros tojást fizet, a játékot pedig másik keresővel folytatják. A játék végén aztán a játékosok közösen megeszik az összegyűlt piros tojásokat.

Tojáskeresés és kiváltás. Általában bokros területen játszották a nagyobb leányok és legények. A leányok szétszéledtek és elrejtették a piros tojásukat, miközben a legényeknek *hunyni, sunyni, kumni* kell. A leányok szabad kiáltására megkezdődik a keresés, jöhetnek a legények! Minden leány azon a tájékon sétálgat és tettei magát, ahová a piros tojását rejtette. A legények pedig keresnek a kiválasztott leányka közelében. A leányok igyekeznek félrevezetni a legényt, de ha mégis megtalálta az elrejtett hűsvéti tojást, akkor csók árán adta vissza a leálynak. Ha a leányok megadták a csókot, akkor a játék kezdődhetett előlről.

Tejesfazék dobálás. A játék szabályait már csak egy-két visszaemlékezésből tudtam pontosítani. Az elmondás szerint ezt a játékot mindig hűsvéthétfőn kezdték meg a vásártéren és a templom melletti részen. 16—20 év körüli leányok játszották és mindegyik egy tejesfazékat hozott magával. Itt a legények nézők voltak. A játék kezdete előtt a tejesfazékba egy szem kavicsot tettek, majd kiszámoló mondókéval kijelölték: ki álljon a kör közepébe, és ki adjon elsőnek tejesfazékat. A kiszámolt *fazekaslány* magához vette a fazékát, és a játéktér közepébe állt. A többiek félretették a fazekukat, és körbevették a *fazekaslányt*. Ő északnak fordulva megcsörgette a tejesfazékát és kiáltotta az első nevet: *Julis! Julis!* aki szemben állt a fazekaslánnyal jelezte, hogy dobhatja a tejesfazékát. A fazék megkezdte útját. Fügőleges állásban repült oda, majd vissza az indítóhoz, aki már a következő leányt szólította: *Róza!* Ő is elkapta, s repítette vissza a közepén állóhoz. Majd megint újabb név: repült a fazék, repült, repült, járta az óramutató járásával egyező utat *észak—kelet—dél—nyugat* irányában. — Körbeért! — kiáltották a lányok. A tejesfazék nem esett le a földre!

Kiszámolták a következő *fazekaslányt*. Most ő állt középre és folytatódott a játék, míg a fazék körbe nem ért, vagy le nem esett és össze nem tört. A legények már itt *kiszemelték* azt a lányt, aki ügyes volt és nem tört fazékat.

E néhány népszokás bemutatásával nem törekedtem teljességre, csak izelítőt adtam belőlük. Honismereti szakköröseim gyűjtötték, izelgették, kipróbálták, megszerették, másoknak is továbbadták és újraélesztették Alsóság már-már elhaló hűsvéti népszokásait.

Zongor Ferenc

A sorshúzással történő sorozás emléke Cegléden

A XVIII. század első harmadától — az állandó hadsereg föllállításától — kétféle módon szereztek katonát az államok: toborzással és sorshúzással. Fogtak ugyan még katonát erőszakosan is, de ritkábban. A látványos verbunk színes fölvonulásával, hetike, válogatott toborzó legénységével, a kör közepén illegő káplár csodálatos táncával és irányításával, a zenebanda friss, csalogató muzsikájával — ismert a színpadról. A toborzásnak kiterjedt irodalma van, szerepét és a toborzás menetét még az iskolás gyermekek is tudják. Ellenben a sokkal kevésbé látványos, de annál izgalmasabb sorshúzást jóformán nem ismeri a köztudat, holott szerepe a toborzásnál is jelentősebb volt. Sorshúzással — a toborzás kiegészítőjeként — a kivett katonalétszámot töltötték ki. Hazánkban mindkét katonaszedési mód emlékét a negyvennyolcas hagyományok őrizték meg a leginkább.

Kossuth Lajos 1848. július 11-én elmondott beszédének eredményeként a kétszáz-ezer újonc kiállítását a képviselőház elfogadta. Az első napokban negyvenezer honvéd fölszerelését határozták el. Megyékre elosztva Pest megyének ezerhatyszáz katonát kellett kiállítani, ebből Ceglédre kétszázötven jutott. Horváth Mihály¹ lelkes visszaemlékezésében írja: „És alig kezd vala hangzani a toborozók zenéje, a magyar német és tót ajkú fiatalok vetélkedve gyűlt a zászlók alá. A legelsőek, kik felesküvének, jobbra iskolákat végzett vagy még azokat látogató ifjak és iparos segédek valának.” Sok faluban és mezővárosban azonban vontatottan ment a gazdaifjak jelentkezése, a verbunk nem váltotta be a reményeket, s a tanácsok sorshúzásra kényszerültek. Cegléden száz

¹ Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harczának története 1848—49. I—III. Pest, 1871.

honvéd önként, toborzón állt be, százötvenhárom pedig sorshúzással. 1848. szeptember 24-én a délelőtti doboláskor ezt hirdették ki a templomok előtt várakozó tömegnek:

„A' szüretelés helyben mindaddig meg nem engedtetik, míg a' miniszteri parancs következében a' katona kiállításra nézve a' sors húzás meg nem történik.”² A szeptember 30-án — egy héttel Kossuth sokat emlegetett toborzóbeszéde után — felvett jegyzőkönyv pedig így ír:

„A' honvédekhez még kívántató 78 egyénnek összeírására 's sorshúzás útján eszközözendő kiállítására rendelt bizottmány az iránt tett panaszt, hogy sem magok a 19 és 20 évesek, sem pedig ezek szülei, több ízbeni hivatások daczára előttök beiratás végett meg nem jelennek 's hogy a' segítségül melléjük adott 24 nemzetör a' vonakodók előidézésére nem elegendő. A' nevezett bizottmánynak ebbeli panasza méltányoltatván, a' keveslett 24 nemzetör mellé még 24 rendeltetett 's ennek segítségével mindenek előtt a 19 évesek, valamint ezek szülei a' tanács befolyásával eszközözendő 's f.é. october 1-ső napján délután 2 órára kitűzött sors húzásra előállítani, s' csak akkor, ha a' kiránt 78 egyén a' 19 évesekből ki nem kerülne, rendeltetnek a' 20 évesek sors húzás alá.”³

Eltelt egy hónap és még mindig nem volt ki a létszám, 1848. október 29-én a tanács ismét doboltatott, de már fenyegetve:

„Sors húzás útján kiállítandó Katonásági Választmány kívánnya köz hirre tétetni, hogy minden szülék jövő kedden 8 órára reggel fiaikkal meg jelenjenek 's el ne bujtassák vagy szöktessek, különben a' Választmány és a' bíróság ha erőszakhoz kényteleníttetik nyúlni, a' szülék a' Megye tömlőtzebe, a' fiak pedig 8 esztendei katonaságra vttetnek.”⁴

A győzedelmes tavaszi hadjárat után a kormány a főlzabadított területeken újabb honvédszázalókat állított föl. Ceglédnek száz újoncot kellett vállalnia. A tizenöt napi toborzás — melynek verbunkvezető kaplára Dobos János volt és a muzsikát Farkas József cigánybandája adta — eredménytelen volt. Az 1849. május 4-i közgyűlés jegyzőkönyvéből:

„A' folyamatban levő toborzás — minthogy már sikere nem igen mutatkozik — költségkimelés tekintetéből is csak jővő vasárnapig, azaz folyó május 6-káig fog tartatni bezárólag, annakutána a' kinevezett újonczozó küldötség a' 19, 20 és rendre egymás után következő évszámú ifjúkat újabban is, ha kell, összeíraltván, ezekből a' kiránt mennyiségű újonczokat, ha körülbelül 75 lesz, megszabott határidő alatt állítsa ki.”⁵

A szabadságharc bukása után a császáriak meg sem kísérelték a toborzást, hanem csak soroztak, elsősorban a volt honvédeket. A ceglédi tanácsülési jegyzőkönyv 1850. december 15-i 950. pontja őrízte meg a sorshúzás emlékét.⁶

„Főszolgabíró Varga Soma úr elnöklete alatt az újonczozási bizottmány főbíró Ecseri Antal, Lovas István, Seres Sámuel, Csurgai Mihály, Sági Antal, Dobos Mihály, Kollár Matyás és Zsengellér Istrán tanácsnokokból alakult.” (A bizottmány három kivételével ugyanazon tagokból állt, mint a szabadságharc alatti a honvéd sorozó bizottság.)

„A Ceglédre rótt 35 újonczból még hiányzó 18 egyén sorshúzása tetezőleg ment végebe: A' Katonai néposzeírásból (ugyanazok végeztek az összeírást, mint a honvédköteleseket HL.) az 1830-ik évben születtek, szüleik, házszám, vallásuk és ha ne talán tetteleg katonai szolgálatban volnának; annak megjegyzése mellett sors húzás alá összeíraltak, 's miután e' körülmény a' bíróság által az illetőknek elere tudtul adatott 's a' kiknek módja 's kedve, hozna magával maga helyett alkalmas egyént helyettesítésére, főlzólíttatott.” (Magyarán; akinek penze volt, fogadhatott száz forintot maga helyett katonát. Pénzes gazdalogény volt elegendő, pénztelen szellérfiu is számtalan.)

2 Cegléd Mező Várossának Templomok előtt tartandó Hirdetéseknek Könyve. 1847 Augusztus—1850 Febr. 12. (továbbiakban Hirdetések k.) Cegléd Városi Levéltár, rendezetlen iratok.

3 Cegléd Városi Tanács közgyűlési jegyzőkönyve 1848. szept. 30-án 305. p. (CVL, rendezetlen iratok.)

4 Hirdetések k. 1848. okt. 29-én 17. p.

5 Ceglédi Városi Tanács Közgyűlési jegyzőkönyve 1849. május 4-én 13. p. (CVL)

6 Cegléd Város Tanácsülési jegyzőkönyve 1850. december 15-én 950. p. (CVL)

„A' bizottmány első teendője volt az 1830(ban) születtek név sorát teljes nyilvánossággal felolvasni 's a' kik báró Geringer Károly teljhatalmú csász. k. biztos ő n. Méltóságának Bécs, november 14-én 1850(ben) kelt rendszabályai értelmében az újjonczozástól menteseknek voltak tekintendők, azokat a' névsorból kihagyni. Mi megtörténvén, az összeirtak névjegyzékéből abc szerént rend sor is készítettett. Ennek utána az összeirtak számához képest — kik eleve 93-an, a' mentesek kivételével pedig 72-en voltak — ugyanannyi egyenlő nagyságú folyó számmal ellátott sors czédulák készítettettek. Ugyan akkor Abc valamennyi betűje egyenlő minőségű czédulára iratván, azok egy az asztalon álló bádóg edénybe (dohánytartó) tétettek 's belőle a' H betűt városi főbíró úr kihúzáván, a' sors húzás az ezen betűn kezdődő nevéken megkezdetett. A' mondott bádóg-edénybe a' betűk ki vétele után 92 sors számmal ellátott, 's összegyűrt egyenlő minőségű czédula tétetvén, az első sors-jegyet kihúzta Halász János 's utána a' többiek. És az ekkép sorsot húzottak, kik ha maguk jelen voltak, személyesen, ellenkező esetben helyettük elnök úr rendelkezéséből városi főbíró úr húzott.

Az ekkép kötelezett 18 sors számot húzottak következők: Herczeg József a 13-as számot, Józsa András az 5-, Lédéczai Károly a 3-, Pataki Anárás a 18-, Sági Sámuel a 14-, Szalisznyó Sándor a 2-, Szűcs Mihály a 6-, Tóth Jakab a 4-, Turi Gábor a 8-, Ungvári József a 9-, Ungvári Pál a 12-, Ványi Mihály a 17-, Vosgyár János a 7-, Baranyi András az 1-, Bárány István a 16-, Bíró Károly a 10-, Boros János a 15, és Czárák Pál a 11-es számot húzta."

Czárákkal kitelt a kívánt tizenennyolc újonc, így a C, D, E, F és G betűsök már nem is húztak.

Sorshúzás a későbbi katonakötelezettségi törvény után is szokásban volt, de más céllal: a sors döntötte el, hogy a besorozott újonc tényleges szolgálatba kerül, vagy pedig pótlartalékba. Az elsők több éves szolgálatra jutottak, az utóbbiak csupán néhány hetes kiképzésre. Ezt a sorsot nem az ifjú húzta, hanem egy katonai tisztviselő, és nem is a nyilvánosság előtt.

Hidvégi Lajos

A Kőrösi Csoma Társaság türkevei csoportja

A türkevei Honismereti Szakkör kezdeményezésére alakult meg a Kőrösi Csoma Társaság első vidéki csoportja. Az 1978. október 3-án megtartott ünnepi alakuló ülésen a türkevei termelőszövetkezet kultúrtermében tudós, központi előadók iktatták be a helyi csoport 28 tagját.

Ismertették, hogy miért van szükség az orientalisztikai kutatások népszerűsítésére. A nagykunok városában nagy érdeklődésre találtak a keletkutatás eredményei, benne a jászok, a kunok, a magyarok őstörténete. Így illik bele a türkevek helytörténeti munkájába a Kőrösi Csoma Társaság programja. Évente négy ülést tartanak,

amikor központi előadó ismerteti a kutatás egy-egy kiválasztott témáját. A Társaság akadémiai üléseire a vidéki csoport minden tagja meghívót kap, s a türkevek néhány taggal képviseltek magukat. A türkevei csoport felérésben a Honismereti Szakkör tagjaiból áll, a többiek pedig pedagógusok, kultúrvezetők, tisztviselők, akik az egész város köznívűlődését képviselik. Így kapcsolódott be Türkeve a keletkutatás tudományos érdeklődésébe, amelynek népszerűsítése a honismeret, hazaszeretet és nemzetköziség egyetemes megértésére nevel.

Hagymásy Sándor